

DZIAŁ TEMATYCZNY: KSZTAŁTOWANIE ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ Z PERSPEKTYWY PORADNICTWA ZAWODOWEGO

ALICJA KARGUŁOWA

Naukowe Towarzystwo Poradownicze
Kłodzko

Forum Pedagogiczne
2016/2 cz. 2

Wpłynęło: 21.05.2016
Zatwierdzono do druku: 26.10.2016
DOI: 10.21697/fp.2016.2.26

PORADNICTWO ZAWODOWE Z PERSPEKTYWY PORADZNAWSTWA I EKOPOLITYKI

Streszczenie: Badania nad poradnictwem zawodowym mają zróżnicowany charakter i wykorzystują różną metodologię, zależnie od przyjętej perspektywy i zainteresowań poznawczych badacza. W tym tekście przytoczony został ekologiczny punkt widzenia, pojawiający się w krytycznych badaniach poradowniczych. Koncepcje poradnictwa zawodowego powiązane z ekologią są tu omówione z podziałem na podejście konstruktywistyczne i konstrukcjonistyczne. Przywołane zostały poglądy wyrażane przez badaczy skupionych w takich grupach, jak poradnictwo w konstruowaniu życia (*Life Designing*) i model integracyjny ISM, oraz koncepcje pojedynczych autorów określane jako poradnictwo socjodynamiczne i zielone poradnictwo.

Słowa kluczowe: poradnictwo zawodowe, poradownictwo, ekologia, ekopolityka

Poradnictwo zawodowe jest przedmiotem badań różnych dyscyplin. Kładąc akcent na pierwszy człon tego terminu, tj. na poradnictwo, w sposób naturalny odwołujemy się do poradownictwa, podczas gdy drugi człon tej kategorii pojęciowej (zawodowe) kieruje nas ku zawodownictwu. Zarówno termin „poradownictwo”, jak i „zawodownictwo” oznacza naukę (zawodownictwo), czyli uogólnioną wiedzę odpowiednio o poradnictwie – praktyce pomocowej (poradownictwo) – oraz o rozwoju, sposobach uprawiania i wyborach zawodów, które są zróżnicowanymi sposobami uprawiania praktyki/pracy (zawodownictwo). W dalszej części artykułu będę poszukiwała ich wspólnych założeń w aspekcie ekopolityki.

Edukacja i polityka jako konteksty poradnictwa zawodowego

Częściowo doradztwu, ale przede wszystkim poradnictwu, przypisuje się funkcje terapeutyczne i kształcące. Pisałam o nich wcześniej, kiedy próbowałam pokazać, że poradnictwo jako praktyka uprawiana w relacji międzyosobowej staje się okazją do uczenia się, zwłaszcza uczenia się siebie, może być pomocą w samopoznaniu,

w konstruowaniu tożsamości poprzez stwarzanie okazji do refleksyjnej analizy własnej biografii, w aspekcie nadawanemu życiu sensu, przeżywanych sukcesów i porażek, podejmowanych zadań i osiągniętych celów (Kargułowa 2011, s. 124–134; 2012, s. 141–156; 2013, s. 59–73). Dotyczy to zarówno poradnictwa zorientowanego na rozwiązywanie problemów egzystencjalnych, jak i zawodowych (Czerkawska 2013; Minta 2009, s. 217–239 i in.).

Jednakże poradnictwo i doradztwo widziane z perspektywy organizacji życia społecznego mogą być traktowane nie tylko wąsko, jako procesy o charakterze pomocowym i edukacyjnym – ważne dla poszczególnych jednostek, ale również szerzej, jako element procesów życia społecznego, a nawet jako zastosowanie swoistej strategii sprawowania władzy, poprzez wykorzystywanie mało opresyjnych środków rządzenia (Kargułowa 2015, s. 7–21; Szumigraj 2007, s. 149–164). Michel Foucault określa taki sposób rządzenia sprawowaniem władzy pastoralnej, dzięki czemu „z jednej strony władza ma możliwość bezustannego oddziaływania na podwaliny społeczeństwa, na jego najdrobniejsze komórki, z drugiej strony zaś rezygnuje z owych nagłych, brutalnych i pozbawionych ciągłości form, które wiązały się ze sprawowaniem władzy suwerennej” (Foucault 1998, s. 203). Trzeba się zatem zgodzić, że przy takim podejściu poradnictwo zawodowe analizowane przez poradoznawców, pedagogów pracy i zawodoznawców zawsze odsłania swój wymiar nie tylko, lub nie tyle, humanistyczny, ile polityczny.

Poradoznawcy dość długo nie zwracali uwagi na ten wymiar poradnictwa, a gdy – przy zastosowaniu krytycznego paradygmatu w uprawianych przez siebie badaniach – już go odkryli, to w pewnym sensie pogodzili się z myślą, że nasycenie wątkami ekonomicznymi i politycznymi dyskursu dotyczącego poradnictwa jest już przesądzone, przede wszystkim właśnie w obszarze poradnictwa zawodowego, karierowego, gospodarczego, organizacyjnego itp., o którym tu jest mowa (zob. Bilon 2010, s. 55–75; Szumigraj 2011; Wojtasik 2012, s. 35–47/218–229).

Jeśli chodzi o zawodoznawców, to ci z góry przyjęli stanowisko akceptujące dominację ekonomicznego aspektu doradztwa zawodowego nad jego aspektem edukacyjnym i terapeutycznym. Jak możemy przeczytać w *Encyklopedii pedagogiki XXI wieku*, „zawodoznawstwo, będące wiedzą o zawodach, daje podstawę budowania charakterystyk i profilów zawodowych występujących w gospodarce narodowej, umożliwia klasyfikację zawodów i specjalności, określa kierunki i programy kształcenia zawodowego, tworzy podwaliny orientacji zawodowej i poradnictwa zawodowego” (Wiatrowski 2008, s. 852). Podobny pogląd wyrażają także psychologowie i pedagodzy pracy: Augustyn Bańka (2005), Barbara Baraniak (2008), Ryszard Gerlach (2012), Stefan M. Kwiatkowski, Andrzej Bogaj, Barbara Baraniak (2007), Zdzisław Wołek (2007) i inni.

Podchodząc jednakże w analizach misji poradnictwa zawodowego czy to krytycznie w poradoznawstwie, czy postulatywnie w zawodoznawstwie, musimy cały czas mieć na uwadze, że z jednej strony jest ono tworzone jako *antidotum* na towarzyszący zmianom „szok cywilizacyjny” (Toffler 2007), na rozwieranie

się „luki ludzkiej” (Botkin i in. 1982), powstawanie „społeczeństwa ryzyka” (Beck 2004), na permanentną ambiwalencję i niepewność, które trudno jest ludziom zaakceptować. Z drugiej zaś, jest doskonałone dzięki zachodzącym zmianom oraz coraz częściej traktowane jako proces wytwarzania „porad-towarów”, przydatnych na rynkach edukacji czy zatrudnienia. Musimy zatem zdawać sobie sprawę, że niezależnie od swojej humanistycznej misji poradnictwo zawodowe – jak pisał Marcin Szumigraj (1998, s. 21–32) – jest „subtelny instrumentem sprawowania władzy”, m.in. poprzez – używając słów Ivana Illicha (1976) – uprawianie „diagnostycznego imperializmu”, afirmację instrumentalnej racjonalności, przez swój udział w kontrolowaniu, segregowaniu, społecznej repetycji uczniów, przez komodyfikację (utowarowienie) procesów doradczych, konsultingowych i poradniczych w przestrzeni życia społecznego.

Dla badaczy poradnictwa i praktyków zaangażowanych emocjonalnie w podtrzymywanie humanistycznej misji pracy doradczej jest to sytuacja dość niepokojąca. Obawy ich dotyczą tego, że dominacja myśli ekonomicznej może całkowicie przesłonić lub w ogóle zastąpić głęboko humanistyczny sens poradnictwa i zdominować jego rolę społeczną (zob. Słowik 2014, s. 123–135/293–305). Może spowodować, że niedoceniane będzie udzielanie opartej na życzliwości i empatii pomocy poradniczej i doradczej we względnie przyjaznej rzeczywistości społecznej wszystkim ludziom refleksyjnie konstruującym swoje życie (por. Wojtasik 2003, s. 23–34). Badacze ci są bowiem świadomi tego, że dominująca polityka ekonomiczna pomija humanistyczną wizję poradnictwa bądź uwzględnia ją tylko w małym stopniu, choć równocześnie humanizacji życia ekonomicznego domaga się ekologia.

Kwestie ekologii i ekopolityki

Dyskurs na temat ekologii prowadzony w przestrzeni publicznej podnosi problemy istotne dla lepszego życia nas wszystkich, a w swojej wersji radykalnej – kwestie naszego przetrwania jako gatunku w ogóle. Potwierdza on, że ekopolityka nierozwalnie wiąże się ze sprawowaniem władzy, chociaż w założeniach jest nie tylko domeną państwowej polityki i ekonomii, czyli wydajnej i oszczędnej gospodarki, która – mówiąc najogólniej – usiłuje połączyć wykorzystanie kapitału ludzkiego, walorów przyrody i mechanizmów rynku. Polityka ekologiczna, stanowiąc część polityki państwa, jest określana jako jego spójna, świadoma i celowa działalność, a czasem jako działalność kilku państw lub jakiegoś regionu, która polega na racjonalnym korzystaniu z zasobów i walorów środowiska przyrodniczego przez wszystkich mieszkańców. Łączyć się to ma nie tylko z eksploatacją tego środowiska, ale i jego ochroną. Sposób prowadzenia takiej ekopolityki w dużej mierze opiera się na świadomości społecznej, a więc edukacji (zob. Otok 2001). Niezależnie od powszechnie stosowanych narzędzi i strategii rządzenia (ustawy, zarządzenia, przepisy), przy uprawianiu jej nie można zrezygnować z takich działań, jak stałe przekazywanie/zdobywanie wiedzy i podnoszenie wrażliwości oraz rozbudzanie

świadomości jednostek. To właśnie edukacja ma umożliwić mieszkańcom danego środowiska naturalnego i społecznego zarówno rozpoznanie jego rzeczywistego stanu, jak i zidentyfikowanie czynników lub mechanizmów, które mogą mu zagrażać. Jest to konieczne, gdyż – jak zauważa Robert Kwaśnica – „nasz kryzys nie jest zawiniony przez naukę i technikę, lecz przez nas – przez **nieumiejętne jednostronne pożytkowanie wytwarzanych przez racjonalność nauki i techniki możliwości**” (2014, s. 83, wyróżnienie autora). Mając to na uwadze, ekologia głosi, że tylko świadome i aktywne społeczeństwo, o wysokim morale, które jest podstawą funkcjonowania państwa, może zabiegać o ochronę środowiska. „Współczesny rozmiar kryzysu ekologicznego wymaga przyjęcia postawy odpowiedzialności za środowisko. Tej postawy odpowiedzialności nie można kształtować bez poczucia moralnego zobowiązania wobec świata, społeczeństwa i przyszłych pokoleń” – przekonuje Przemysław Mikiiewicz (2007).

Nadzieję na poprawę wykorzystania odkryć nauki i techniki w spójnej gospodarce upatruje się w uruchomieniu wymienionych przez Kwaśnicę rozwiązań, czyli:

- nowych, liczących się z potrzebami naturalnego środowiska technologii,
- nowych, niekonwencjonalnych źródeł energii,
- nowej, przyjaznej ludziom organizacji pracy,
- nowej, wykorzystującej możliwości technik informatycznych organizacji życia społecznego, usprawniającej wzajemne komunikowanie się i stwarzającej niespotykaną dotychczas sposobność skutecznego uczenia się w wymiarze społecznym i jednostkowym” (2014, s. 83).

Jednocześnie badacze ekologii podkreślają, że wspólnoty społeczne mogą podejmować lokalne akcje proekologiczne oraz sprawować społeczną kontrolę nad działaniami przedsiębiorstw i instytucji wówczas, gdy widzą w tym nie tylko korzyści ekonomiczne, ale i głębszy sens swego egzystowania. Dodają, że ludzie, aby mogli skutecznie wypełniać swą rolę w ochronie środowiska, muszą mieć zapewniony dostęp do informacji o samym środowisku i jego ochronie oraz o działaniach innych instytucji zajmujących się tym problemem. Prowadząc badania na temat strategii działania władz lokalnych i państwowych, dążą więc do odkrycia, na ile cele gospodarki są spójne i zgodne z ideami ekologii, nie zawsze preferującej interesy grup najsilniejszych.

Globalnie uprawiana ekopolityka główną uwagę kieruje jednak nie tyle na indywidualne odbieranie przez ludzi ich środowiska życia, ile na potrzebę przestrzegania ogólnej zasady zrównoważonego rozwoju. Zasada ta domaga się równorzędnego traktowania racji społecznych, ekonomicznych i ekologicznych. Zrównoważony rozwój zakłada bowiem (chyba jednak zbyt idealistycznie), że wzrost gospodarczy wyraża się nie tylko w przyroście dochodów podmiotów powiązanych z produkcją i konsumpcją, ale i w tym, że niejako automatycznie doprowadza do zwiększania spójności społecznej, wyrównywania szans, zmniejszania społecznej izolacji i rozwarstwienia społecznego. Jest więc skuteczną strategią w procesie przeciwdziałania dyskryminacji i marginalizacji oraz podnoszenia jakości środowiska naturalnego

i ochrony zasobów przyrodniczych, m.in. poprzez ograniczanie szkodliwego oddziaływania na stan środowiska wspomnianych wyżej silniejszych podmiotów.

Obserwacja życia społecznego wskazuje, że pełne osiągnięcie wszystkich założeń zrównoważonego rozwoju może być trudne z różnych powodów, w tym m.in. ideologicznych. Można bowiem zauważyć, że pomimo pełnej zgody co do tego, że należy dbać o środowisko, nie ma jej w kwestii, kto ostatecznie powinien wziąć odpowiedzialność za całokształt ekologicznej polityki zrównoważonego rozwoju. Liberalna polityka ekologiczna odwołuje się do indywidualnej przedsiębiorczości i odpowiedzialności w sferze jego ochrony. Uznaje, że „ekonomiczna wartość umiejętności [pojedynczych ludzi – A.K.] wspiera nie tylko indywidualne możliwości, ale przyczynia się także do dobra wspólnego” (Potulicka 2014, s. 46). Często bazuje na takich indywidualnych rozwiązaniach, które zmierzają do urynkowienia dóbr i usług środowiska, a więc do troski o jego stan z uwzględnieniem cen rynkowych, nie zawsze mając na uwadze jego walory pozaekonomiczne i potrzeby najsłabszych podmiotów. Konkurująca z nią polityka socjaldemokratyczna akcentuje natomiast pełną odpowiedzialność państwa za ochronę środowiska i jego stan oraz postuluje wieloaspektowe i racjonalne powiązanie polityki ekologicznej z polityką gospodarczą i społeczną, czyli w założeniu w większym stopniu uwzględnia potrzeby grup najsłabszych.

Stale utrzymujące się rozbieżności poglądów zdają się uzasadniać trudności związane z włączaniem do praktyki poradnictwa zawodowego wątków z zakresu ekologii. Wpływają też na sposób formułowania zasad tego włączania przez poradoznawców i zawodoznawców, co widać w opracowanych przez nich koncepcjach.

Problematyka ekologiczna w koncepcjach poradnictwa zawodowego. Perspektywa poradoznawcza

Poradoznawcy i zawodoznawcy poszukują takich teoretycznych podstaw poradnictwa zawodowego, które uzasadniałyby zrównoważony rozwój społeczny, ekonomiczny i kulturalny, a stosowane w praktyce byłyby najlepszym sposobem niesienia pomocy zdezorientowanym mieszkańcom różnych, ulegających permanentnym przemianom, środowisk życia. Widać to chociażby w tytułach międzynarodowych konferencji poradnictwa i treściach wygłaszanych na nich referatów (por. *Career guidance, education and dialogue for a fair and sustainable human development* Drabik-Podgórną, Podgórną 2013, s. 163–168/329–334; *From crisis to sustainable well-being* Drabik-Podgórną 2014, s. 168–173/336–341; *Vocational counselling for people aged 50 and over: changes and challenges in the labour market* Górna 2014, s. 178–182/346–349; *How can career and life designing interventions contribute to a fair and sustainable development and to the implementation of decent work over the world?* Kwasięborski 2015, s. 182–185/354–357). Zauważyć można, że zarysowują się tu dwie bardzo zbliżone do siebie orientacje: konstruktywistyczna i konstrukcjonistyczna.

Orientacja konstruktywistyczna w koncepcjach poradnictwa zawodowego

Orientacja konstruktywistyczna opiera się na przekonaniu o indywidualnym budowaniu kariery przez refleksyjną jednostkę wspieraną przez doradcę zawodu. Promuje pozytywny sposób konceptualizacji ludzkiego doświadczenia jako złożonego, trwającego przez całe życie eksperymentu, w którym jednostki ani nie są więźniami własnej przeszłości, ani nie są na tyle wolne, by wybrać jakąkolwiek przyszłość. Porządek i nieporządek koegzystują w ich całościowym poszukiwaniu dynamicznej równowagi, która nigdy nie jest całkowicie osiągalna.

Konstruktywistyczna orientacja znalazła zastosowanie choćby w dwóch niżej przytoczonych koncepcjach.

Poradnictwo w konstruowaniu życia (*Life Designing*). Psychologowie skupieni w grupie *Life Designing* swój model działania poradniczego traktują jako próbę wsparcia jednostek w ich nieprzerwanym, ale i elastycznym oraz samodzielnym dostosowywaniu się do oczekiwań współczesnego świata, a szczególnie rynku pracy; w ich osobistym radzeniu sobie z życiem w globalnym, z informatyzowanym i zmiennym świecie; w ich ciągłym konstruowaniu, dekonstruowaniu i ponownym rekonstruowaniu kariery w oparciu o nowe informacje, nowy sposób postrzegania własnej biografii oraz nadawanie nowych znaczeń zarówno przeszłości, jak i przyszłości (por. Di Fabio 2014b, s. 13–40/193–213; Duarte 2014, s. 41–71/214–230; Savickas i in. 2009, s. 239–250). Mark Savickas określił ten proces jako przejście przez okresy życiowe aktora, agenta i autora (Savickas 2011, s. 179–181; por. też Cybal-Michalska 2015, s. 52–63/230–241; Minta 2012).

Annamaria Di Fabio, stojąc na stanowisku psychologii pozytywnej, opracowała narzędzie do badania osobistego kapitału, niezbędnego do jak najlepszego radzenia sobie ze zmianami. Jej zdaniem kapitał ten stanowią: czujność, zdolność do samoewaluacji, odporność, wytrzymałość, wiara we własne umiejętności, elastyczność, dążenie do mistrzostwa, decyzyjność (Di Fabio 2014a, s. 98–111).

Model integracyjny – ISM. Według Berndta-Joachima Ertelta i Williama Schultza „proces doradztwa jest tu rozumiany jako symulacja przewidywanych kognitywno-afektywnych procesów przetwarzania informacji u klienta, w ramach nastawionego na cel doradztwa procesu nauki” (Ertelt, Schultz 2010, s. 163). Decyzja zawodowa jest efektem analizy informacji dotyczących siebie, otoczenia, zmian zachodzących na rynku pracy i rysujących się perspektyw zatrudnienia. ISM nie wskazuje, jak powinno się rozwiązywać zawodowe problemy, ale poddaje analizie r z e c z y w i s t e zachowanie klientów podczas podejmowania decyzji. „Uwzględnione modele indywidualnego procesu podejmowania decyzji, jego faz i stopni przetwarzania informacji, jak też towarzyszące mu emocje, posiadają dla doradcy charakter generujący hipotezy” (tamże, s. 183). Umożliwiają postawienie diagnozy i poddanie jej pod rozważenie klientowi.

Tak więc u podstaw konstruktywistycznych koncepcji poradnictwa zawodowego, a tym samym analiz zawodoznawczych i poradoznawczych, znalazła się

refleksyjność jednostki, polegająca na wspomaganym przez doradcę – w rezultacie jednak samodzielnym – rozpoznaniu i poszerzaniu wiedzy na temat własnych zasobów, rozwijaniu swego potencjału w ogólnym środowisku kulturalnym i społeczno-ekonomicznym, a w nieco mniejszym stopniu uwzględniająca zakorzenienie lokalne i środowisko przyrodnicze.

W koncepcjach tych coraz częściej zwraca się uwagę na kwestie etyczne i uwarunkowania kulturowe pracy doradczej. Michał Mielczarek (2010, s. 110) przywołuje pogląd Spyrosa Kriwasa, który zauważa, że „znaczenia nadawane przez jednostki różnią się poprzez kultury i konteksty społeczne”. Dzieje się tak w każdej kulturze, jednak w naszej epoce „inwazji rozumu instrumentalnego” może stać się zjawiskiem dość niebezpiecznym. Kwestie środowiska życia i ekologii w skrajnie racjonalnym myśleniu najczęściej koncentrują się na instrumentalnych aspektach nie tylko zjawisk przyrodniczych i ekonomicznych, ale także dóbr kultury i walorów środowiska społecznego. Środowiska przyrodnicze i ekonomiczne przeważnie z góry traktowane są jako miejsce postępu, odnoszenia korzyści, a nie „swoiście ludzkiego sposobu bycia, który nazywamy egzystencją” (Kwaśnica 2014, s. 88). Etyka ekocentryczna akceptuje człowieka z jego działalnością, ale sytuuje go w relacjach ekologicznych. Są one uwzględniane w konstruktywizmie, jednak znacznie bardziej zdają się być brane pod uwagę w konstrukcjonizmie.

Orientacja konstrukcjonistyczna w koncepcjach poradnictwa zawodowego

„Wkład konstrukcjonizmu społecznego do rozumienia kariery uwidacznia się przede wszystkim w trzech, opisanych przez Kriwasa, obszarach – przekraczania redukcjonistycznego rozumienia kariery [przez postrzeganie jej ciągłości i możliwości samodzielnego jej konstruowania – A.K.], powiązania rozwoju kariery z kontekstem [ekonomicznym, przyrodniczym, kulturowym – A.K.] oraz wpływu władzy, ideologii i legitymizacji społecznej na proces nadawania znaczeń i rozwój teje” (Mielczarek 2010, s. 112). Znajduje to różne odbicie w poniższych koncepcjach poradnictwa.

Poradnictwo socjodynamiczne. W aspekcie ekopolityki godne uwagi zdaje się „poradnictwo socjodynamiczne” R. Vance’a Peavy’ego. Kanadyjski uczony przyznaje, że punktem wyjścia swoich rozważań uczynił taką *f i l o z o f i ę p o - m a g a n i a*, która ma swoje korzenie w realiach epoki postindustrialnej. „Zajmują mnie *k o n c e p c j e* dotyczące ludzi i społeczeństwa, tego, jak osiągnąć sukces, oraz koncepcje mogące stanowić inspiracje dla aktu pomagania” – napisał w swojej książce (Peavy 2014, s. 2, wyróżnienia autora). „Poradnictwo należy do niewielu dziedzin aktywności, które pomagają jednostkom znaleźć i wytyczyć drogi ucieczki od bezrobocia, biedy, braku zdolności, kulturowego zagubienia czy innych form marginalizacji, i które mogą wesprzeć je w dążeniu do samorealizacji” (tamże, s. 19–20; zob. Minta, Kargul 2016, s. 210–220).

Peavy dużą wagę przywiązywał do lokalnego zakorzenienia ludzi w ich środowisku życia i kulturze oraz domagał się, by w procesie niesienia pomocy uwzględniać rolę nagromadzonego przez nich kapitału społecznego. Do doradców apelował o stosowanie „praktyk wrażliwych kulturowo”. Mając na uwadze lokalne powiązania, zwracał także uwagę na współczesne zmiany zachodzące w położeniu życiowym radzących się, dla których osiągnięcie życiowego spełnienia stało się zadaniem osobistym. W jego realizacji nie mogą one obecnie, w odróżnieniu od przeszłości, odwołać się do pomocy tradycyjnych struktur, „jako że zakres systemów wsparcia skurczył się, a wpływ tradycyjnych form poradnictwa (rodzina, starszyzna, Kościół, społeczność) zmienił się i stracił na znaczeniu” (Peavy 2004, s. 19). Jak pisze jego była studentka i współpracowniczka Marie L. Hoskins, Peavy ubolewał, że „nie istnieje swego rodzaju zestaw narzędzi kulturowych, których można by użyć, aby zrozumieć, jak status etniczny, genderowy czy społeczno-ekonomiczny ukształtowały historię życia danej osoby” (tamże, s. XIII). Jak widać, jego poglądy w dużym stopniu nawiązywały do kwestii podnoszonych przez ekopolityków. Nie był jedynym, który doceniał społeczny konstrukcjonizm i ekologiczny punkt widzenia, o czym świadczyć może kolejna koncepcja.

„**Zielone poradnictwo**”. Taką nazwę poradnictwu zawodowemu umocowanemu lokalnie nadał Peter Plant, który dostrzegł potrzebę spojrzenia na nie także w perspektywie ogólnoświatowej. W Polsce najbardziej znany jest jego referat wygłoszony na Międzynarodowym Kongresie AIOSP/IAEVG w 2002 roku w Warszawie (Plant 2003, s. 124–129). W swej wypowiedzi Plant powiązał zmiany w konstruowaniu karier ze wzrostem liczby światowych migracji pojedynczych osób i całych grup społecznych, uważał, że uznać je można za cechę charakterystyczną człowieka nowego tysiąclecia: z jednej strony, świadczy ona o rozwoju mobilności współczesnych przedstawicieli różnych zawodów i specjalności, a z drugiej, o ich małym zakorzenieniu w życiu społeczności lokalnych. Zauważył przy tym, że na początku XXI wieku „krążąca mniejszość” – jak to określił – na ogół dysponowała odpowiednimi umiejętnościami, kompetencjami międzykulturowymi oraz zdolnościami językowymi. Jej przedstawiciele starannie przygotowywali się do wyjazdu, z góry bowiem zakładali rozwijanie kariery zawodowej poza granicami własnego kraju i plany te potem realizowali. Ich wybór nabierał cech egzystencjalnych, bo był połączony z pytaniem o sens życia, polegał na refleksyjnym konstruowaniu własnej biografii. W tym okresie takie inicjatywy konstruowania kariery przyjmowano z uznaniem. „Mobilność t r a n s n a r o d o w a i t r a n s k u l t u r o w a to obecnie zjawiska postrzegane pozytywnie w Unii Europejskiej, szczególnie w odniesieniu do młodzieży” – pisał w 2003 roku Augustyn Bańka (2003, s. 67, wyróżnienia autora) i dodawał, że z mobilnością wiążą się nadzieje na zmniejszenie skali bezrobocia i „zrastanie się rynków pracy w Europie” (tamże, s. 67). Obecnie obserwujemy masową wędrowną mieszkańców południa i wschodu na północ i zachód, zapowiadaną jeszcze w latach 70. minionego wieku jako coś nieuniknionego i groźnego (zob. Raspail 2015), ale migranci nie zawsze przemieszczają

się w poszukiwaniu rynku pracy zgodnego ze swoimi planami zawodowymi i nie zawsze są entuzjastycznie witani. Ich wołanie o pomoc, kierowane do lokalnych lub narodowych władz państw przyjmujących, nie zawsze jest inspirowane dążeniem do przekonstruowania swojej kariery zawodowej, budowanej na kompetencjach i całościowym uczeniu się.

Stawia to nowe wyzwania nie tylko przed poradnictwem zawodowym, ale i przed poradnictwem międzykulturowym. Tymczasem nie zawsze doradca międzykulturowy „potrafi zdefiniować cele pomagania tak, by były one zgodne z doświadczeniami i systemem wartości klienta, a jednocześnie sam jest w stanie korzystać z jego społecznych i kulturowych zasobów” (Paszowska-Rogacz 2006, s. 12; por. też Bilon, Kargul 2012, s. 85–109/265–287; Collins i in. 2013, s. 109–128/279–295; Gromkowska-Melosik 2016, s. 49–58). Nie zawsze także państwa, w których osiedlają się imigranci, są w stanie spełnić ich zawodowe oczekiwania. Jest to uzasadniane między innymi, o czym coraz częściej się mówi, nie tylko różnicami kulturowymi, ale i granicami gospodarczego rozwoju oraz wzrostu zatrudnienia.

Jeszcze do połowy XX wieku tworzono nowe miejsca pracy, ale obecnie jest to prawie niemożliwe. Dzisiaj problemem w skali globalnej jest wzrost bezrobocia i zmniejszanie się zasobów naturalnych. Do głosu dochodzi ciemna strona migracji: wykorzenienie migrantów, zubożenie środowisk opuszczanych przez jednostki dynamiczne i zdolne, gospodarczy i społeczny bezruch prowadzący do zwiększania się liczby bezrobotnych na terenach opuszczanych, szok kulturowy przeżywany przez obie strony: przybywających i przyjmujących migrantów. Towarzyszy temu – jak to określa Robert Kwaśnica – postępujący proces „racjonalizacji dehumanizacji” (2014, s. 89), odsłania się bezradność nie tylko lokalnych, ale i międzynarodowych władz wobec narastającej niechęci miejscowej ludności do emigrantów oraz następuje wzrost agresji i przestępczości zrozpaczonych przybyszy.

Peter Plant, przewidując rosnące trudności, zaproponował krótką listę spraw, których uwzględnienie w poradnictwie uznał za niezbędne z punktu widzenia ekopolityki:

„– Rozwój kariery powinien brać pod uwagę i tworzyć świadomość oddziaływania środowiska na wybory zawodowe.

– Usługi związane z rozwojem kariery powinny odgrywać proaktywną rolę w tworzeniu możliwości edukacji i szkolenia z uwzględnieniem spraw środowiska.

– Rozwój kariery powinien być mierzony nie tylko poprzez miary ekonomiczne, ale także poprzez Bilans Etyczny i Bilans Zielony.

– Rozwój usług karierowych powinien uwzględniać analizę własnej praktyki: na ile «zielone» są nasze rutynowe działania w biurze lub szkole” (Plant 2003, s. 127–128).

Duński badacz, jak widać, zwraca uwagę na to, że „nowoczesność narzuca permanentną refleksję nad konsekwencjami naszych wyborów”, i – podobnie jak Peavy – uważa, że „pytanie rzadko zadawane, jak dotąd, w poradnictwie brzmi: «Jaki może być wpływ środowiska na twój wybór kariery?»” (tamże, s. 128). Domaga

się ochrony osób przebywających w złych warunkach ekonomicznych, a widząc doradcę w roli doradzającego jednostkom planowanie kariery i władzom sposoby inwestowania w kapitał ludzki, zadaje pytanie o rodzaj kariery, jaką powinien polecać, by była dla jego klienta opłacalna nie tylko w aspekcie ekonomicznym, ale i humanistyczno-egzystencjalnym. Jego zdaniem, mówiąc najogólniej, optymalna kariera powinna być połączona z rozwojem środowiska społecznego, ekonomicznego, kulturalnego, racjonalnie tworzonego i użytkowanego przez egzystujące w nim podmioty, dostrzegające w tym sens swego życia. Odpowiedzialność za kształt kariery, jej rozwój, przekształcenia itp. lokuje i po stronie radzącego się, i po stronie organizatorów życia społecznego.

W podejściu konstrukcjonistycznym takie właśnie ekologiczne, „zielone” poradnictwo zawodowe, obejmujące zagadnienia lokalnej gospodarki, w którym brane są pod uwagę wartości wynikające z kultury danego obszaru oraz osobowy rozwój radzącego się, jest przedmiotem badań pedagogiki pracy, poradoznawstwa i zawodoznawstwa uwzględniających problemy polityki ekologicznej.

Podsumowanie

Ponieważ poradnictwo zawodowe cały czas pozostaje ważnym segmentem życia społecznego, a oczekiwania wobec niego nie zmniejszają się, doradcy – licząc się ze swoim znacznie ograniczonym wpływem na politykę, w tym także politykę ekologiczną – nadal poszukują najlepszych metod pracy i ich uzasadnień w dyscyplinach naukowych takich jak: psychologia, pedagogika, socjologia, kulturoznawstwo, poradoznawstwo i zawodoznawstwo. Sięgają po nowe koncepcje poradnictwa i doradztwa zawodowego, budowane na założeniach konstruktywizmu lub konstrukcjonizmu. Nie rezygnują w trakcie udzielania pomocy z uwzględniania kwestii egzystencjalnych: stanów psychicznych i poziomów rozwoju osobowego swoich klientów, ich pragnień i wątpliwości oraz możliwości samodzielnego konstruowania kariery w środowiskach życia, a także uwarunkowań ekonomicznych i politycznych.

Krytycznie zorientowani badacze poradnictwa zawodowego w postulatach wysuwanych pod adresem zasad organizacji pracy doradczej domagają się od władz uwzględniania aspektów humanistycznych podejmowanych decyzji, wyważenia oczekiwań dotyczących korzyści ekonomicznych oraz profitów politycznych, a także postulują ograniczenie nacisków rynku zatrudnienia na praktykę poradnictwa zawodowego. Twierdzą, że nie powinno się nadużywać poradnictwa przede wszystkim w realizacji celów ekonomicznych i politycznych oraz pomijać jego udziału w rozwijaniu u ludzi poczucia społecznej sprawiedliwości, wspólnotowej więzi, współodpowiedzialności, potrzeby „rządnomysłności” (Foucault 1998) i oczekiwania zracjonalizowanego rządu, czyli tego właśnie, co byłoby zgodne z humanistycznymi postulatami ekopolityki i zasadami zrównoważonego rozwoju.

Bibliografia

- Bańka A. (2005). *Ocena, pomiar i usprawnianie jakości procesu doradztwa zawodowego*. Warszawa: MPiPS Departament Rynku Pracy.
- Bańka A. (2003). *Transnacionalne poradnictwo zawodowe jako profesja, pasja oraz misja*. W: Wojtasik B., Kargulowa A. (red.). *Doradca – profesja, pasja, powołanie?* Warszawa: SDSiZ RP, s. 66-86.
- Baraniak B. (2008). *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Beck U. (2004). *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, tłum. S. Cieśla. Warszawa: Scholar.
- Bilon A. (2010). *Poradownictwo wobec ogólnej refleksji nad poradnictwem*. „Edukacja Dorosłych”, nr 1 (62), s. 55–75.
- Bilon A., Kargul J. (2012). *Społeczno-kulturowe konteksty definiowania roli doradcy/Socio-cultural contexts for defining the role of counsellors*. „Studia Poradownicze/Journal of Counselling”, s. 85–109/265–287.
- Botkin J.W., Elmandjra M., Malitza M. (1982). *Uczyć się – bez granic: jak zewrzeć „lukę ludzką”? Raport Klubu Rzymskiego*, tłum. M. Kukliński. Warszawa: PWN.
- Collins S., Arthur N., Brown C., Kennedy B. (2013). *Opinie doradców i opiekunów praktyk na temat kształcenia w obszarze wielokulturowości i sprawiedliwości społecznej/Counsellor and supervisor views of multicultural and social justice education*. „Studia Poradownicze/Journal of Counselling”, s. 109–126/279–295.
- Cybal-Michalska A. (2015). *(Meta)analityczna wartość założeń teorii kariery – przyczynek do dyskusji na temat teorii konstrukcji kariery Marka L. Savickasa/The (meta)analytic value of career theory tenets. A contribution to the discussion on Mark L. Savickas's theory of career construction*. „Studia Poradownicze/Journal of Counselling”, s. 52–63/230–241.
- Czerkawska A. (2013). *Poradnictwo egzystencjalne*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSW.
- Di Fabio A. (2014a). *Intrapreneurial self-capital: a new construct for the 21st century*, „Journal of Employment Counseling”, 51 (3), s. 98–111.
- Di Fabio A. (2014b). *Poradnictwo kariery i psychologia pozytywna w XXI wieku. Nowe konstrukty i sposoby oceny skuteczności działań doradczych/Career counselling and positive psychology in the 21st century: new constructs and measures for evaluating the effectiveness of intervention*. „Studia Poradownicze/Journal of Counselling”, s. 13–40/193–213.
- Drabik-Podgórną V. (2014). *28 Międzynarodowy Kongres Psychologii Stosowanej (ICAP 2014), 8–13 lipca 2014 w Paryżu/From crisis to sustainable well-being, 28th International Congress of Applied Psychology (ICAP 2014), 8–13 July, 2014, Paris*. „Studia Poradownicze/Journal of Counselling”, s. 168–173/336–341.
- Drabik-Podgórną V., Podgórną M. (2013). *Katedra UNESCO Całozyciowego Poradnictwa Zawodowego organizatorem konferencji „Poradnictwo kariery*

- i dialog dla zrównoważonego rozwoju*” (*Orientation, conseil et dialogue pour un développement humain durable*), Wrocław, 26–27 listopada 2013 r./UNESCO Chair of Lifelong Guidance and Counselling: conference „Career guidance, education and dialogue for a fair and sustainable human development”, Wrocław, November 26–27, 2013. „Studia Poradownicze/Journal of Counsellogy”, s. 163–168/329–334.
- Duarte M.E. (2014). *Poradnictwo w konstruowaniu życia. Cele, procesy, instrumenty/ Life-designing: objectives, processes, instruments*. „Studia Poradownicze/Journal of Counsellogy”, s. 41–71/214–230.
- Ertelt B.-J., Schultz W.E. (2010). *Podstawy doradztwa kariery z ćwiczeniami rozwijającymi umiejętności doradcze w świecie edukacji i pracy*. Warszawa – Kraków: Narodowe Forum Doradztwa Kariery.
- Foucault M. (1998). *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, tłum. T. Komendant, Warszawa: Fundacja Aletheia.
- Gerlach R. (2012). *Pozaszkolna edukacja zawodowa wobec zmian cywilizacyjnych. Nowe trendy i wyzwania*. Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW.
- Górna J. (2014). *Doradztwo zawodowe dla osób w wieku 50+ wobec przemian i wyzwań rynku pracy. Międzynarodowa konferencja naukowa. Częstochowa, 8–9 maja 2014 r./ Vocational counselling for people aged 50 and over: changes and challenges in the labour market. International conference, Częstochowa, 8–9 May 2014*. „Studia Poradownicze/Journal of Counsellogy”, s. 178–182/346–349.
- Gromkowska-Melosik A. (2016). *Wielokulturowe doradztwo zawodowe w społeczeństwach Zachodu*. W: Solarczyk-Ambrozik E. (red.). *Doradztwo zawodowe w perspektywie całościowego uczenia się*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 49–58.
- Illich I. (1976). *Spółeczeństwo bez szkoły*. Warszawa: PIW; II wydanie: Illich I. (2010). *Odszkolnić społeczeństwo*, tłum. Ł. Mojsak. Warszawa: Fundacja Bęc Zmiana.
- Kargułowa A. (2012). *Poradnictwo w perspektywie biograficznego uczenia się osób dorosłych*. „Rocznik Lubuski”, nr 38, cz. 2, s. 141–156.
- Kargułowa A. (2015). *Poradnictwo w(y)pisane w neoliberalizm*. „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”, t. 18, nr 2 (70), s. 7–21.
- Kargułowa A. (2011). *Próba zainteresowania pedagogiki ogólnej uczeniem się w sytuacji poradniczej*. „Przegląd Pedagogiczny”, nr 1, s. 124–134.
- Kargułowa A. (2013). *(Trans)formacja struktur doświadczenia, wiedzy, działania w sytuacji poradniczej*. „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”, nr 1 (61), s. 59–73.
- Kwasieborski B. (2015). *Międzynarodowa konferencja poradnictwa zawodowego/ International conference of vocational counseling. Florencja, 4–6 czerwca 2015 r.* „Studia Poradownicze/Journal of Counsellogy”, s. 182–185/354–357.
- Kwaśnica R. (2014). *Dyskurs edukacyjny po inwazji rozumu instrumentalnego. O potrzebie refleksyjności*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSW.
- Kwiatkowski S.M., Bogaj A., Baraniak B. (2007). *Pedagogika pracy*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

- Mielczarek M. (2010). *W poszukiwaniu teoretycznych podstaw poradnictwa dla dorosłych. Spotkanie ze Spyrosem Kriwasem*. „Edukacja Dorosłych”, nr 1 (62), s. 105–116.
- Mikiewicz P. (2007). *Ekopolityka – dylematy metodologiczne i filozoficzne*. „Recykling Idei” (otwarty 27.02.2016).
- Minta J. (2012). *Od aktora do autora. Wspieranie młodzieży w konstruowaniu własnej kariery*. Warszawa: KOWEziU, s. 217–239.
- Minta J. (2009). *Poradnictwo światem uczenia się w perspektywie wybranych koncepcji andragogicznych*. W: Kargulowa A. (red.). *Poradnictwo – kontynuacja dyskursu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Minta J., Kargul J. (2016). *Significance of educational and vocational counselling in lowskilled people’s narratives*. „British Journal of Guidance & Counselling”, 44 (2), s. 210–220.
- Otok S. (2001). *Geografia polityczna. Geopolityka – państwo – ekopolityka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Paszowska-Rogacz A. (2006). *Doradztwo międzykulturowe*. W: Cieślakowska D., Olczak E., Kownacka E., Paszowska-Rogacz A. (red.). *Doradztwo zawodowe a wyzwania międzykulturowe*. Warszawa: KOWEziU, s. 11–21.
- Peavy R.V. (2014). *Poradnictwo socjodynamiczne. Praktyczne podejście do nadawania znaczeń*. Bielsko-Biała: Taos Institute.
- Plant P. (2003). *Green guidance: fringe focus*. W: Kalinowska E., Kargulowa A., Wojtasik B. (red.). *Counsellor – profession, passion, calling?* Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSWE TWP, s. 124–129.
- Potulicka E. (2014). *Neoliberalne reformy edukacji w Stanach Zjednoczonych. Od Ronalda Reagana do Baracka Obamy*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Raspail J. (2015). *Obóz świętych*, tłum. M. Miszalski. Warszawa: Wydawnictwo Fronda.
- Savickas M.L. (2011). *Constructing careers: actor, agent, and author*. „Journal of Employment Counseling”, 48 (4), s. 179–181.
- Savickas M.L., Nota L., Rossier J., Dauwalder J.-P., Duarte M.E., Guichard J., Soresi S., Van Esbroeck R., Van Vianen A.E.M. (2009). *Life designing: a paradigm for career construction in the 21st century*. „Journal of Vocational Behavior”, 75 (3), s. 239–250.
- Słowik A. (2014). *Przesłania dla poradniczej praktyki na kongresie IAEVG/AIOSP w Montpellier/Lessons for counselling practice at the IAEVG/AIOSP congress in Montpellier*. „Studia Poradnicze/Journal of Counsellogy”, s. 123–135/293–305.
- Szumigraj M. (1998). *Poradnictwo jako subtelne narzędzie sprawowania władzy*. W: Wojtasik B. (red.). *Z podstaw poradnictwa*, z. 2. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 21–32.
- Szumigraj M. (2011). *Poradnictwo kariery. Systemy i sieci*. Warszawa: Łośgraf.

- Szumigraj M. (2007). *W imię czyjego dobra? Czyli o misji poradnictwa kariery*. W: Drabik-Podgórna V. (red.). *Poradnictwo między etyką a techniką*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 149-164.
- Toffler E. (2007). *Szok przyszłości*, tłum. W. Osiatyński, E. Grabczak-Ryszka, E. Woydyłło. Warszawa: Wydawnictwo Kurpisz.
- Wiatrowski Z. (2008). *Zawód i zawodoznawstwo*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VII. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”, s. 848-855.
- Wojtasik B. (2012). *Refleksje na temat stanu polskiego poradnictwa/Reflections on the condition of Polish counselling*. „Studia Poradczawcze/Journal of Counselling”, s. 35-47/218-229.
- Wojtasik B. (2003). *Rozterki i niepokoje polskiego doradcy w realiach ponowoczesnego świata*. W: Wojtasik B., Kargulowa A. (red.). *Doradca – profesja, pasja, powołanie?* Warszawa: SDSiZ RP, s. 23-34.
- Wołk Z. (2007). *Całozyciowe poradnictwo zawodowe*. Wyd. II, popr. i rozszerzone. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.

VOCATIONAL GUIDANCE FROM THE PERSPECTIVE OF COUNSELLOGY AND ECOPOLITICS

Summary: Research on vocational guidance has a diversified nature and uses various methodologies, depending on the adopted perspective and cognitive interests of the researcher. This paper provides an ecological point of view which appears in counselling critical research. It comprises a description of ecology-related concepts of vocational guidance, divided into constructivist and constructionist approaches. It presents the views expressed by researchers focusing on such areas as “Life Design Counselling”, “The ISM Integrative Model” and some concepts of individual authors referred to as “sociodynamic counselling” and “green counselling”.

Keywords: vocational guidance, counselling, ecology, ecopolitics

Alicja Kargulowa – profesor, doktor habilitowana, od 2016 roku profesor Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Autorka m.in. następujących publikacji: *Przeciw bezradności: nurty – opcje – kontrowersje w poradnictwie i poradczawstwie* (1996), *O teorii i praktyce poradnictwa: odmiany poradczawczego dyskursu: podręcznik akademicki* (2004), *Discourses of counselling. Toward an anthropology of counselling* (2016). Redaktor naczelna „Studiów Poradczawczych/Journal of Counselling”. Adres do korespondencji: ul. Za Skłonem 9, 30-240 Kraków.. Adres e-mail: jozef.kargul@dsw.edu.pl.